

Р.–В. В. Кісіль,
викладач кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ

УДК 34.477

ОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФЕНОМЕНУ КОРУПЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТА ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ

Викладено узагальнення щодо філософсько-правової оцінки проявів корупції, її тенденцій, що є характерними для сучасного етапу процесів право- та державотворення, розглянуто питання соціально-економічних наслідків корупції в онтологічному аспекті.

Ключові слова: корупція, прояви, протидія, онтологічний аспект, профілактика.

В умовах актуального стану соціально-правового світосприйняття аксіоматичною виступає сентенція про загальнодеструктивний характер епісоціального феномену корупції, при чому явище корупції є предметом гносеологічного аналізу різноманітних наук, у контексті яких, у свою чергу, виділяють індиферентні за своєю суттю підходи, концепції та навіть дефініції згаданого комплексного дефекту функціонування суспільства.

Незважаючи на тривалу доктринально-правову ретроспективу дослідження властивостей корупційного феномену різними за предметним спектром галузями юридичної науки, слід визнати факт істотної партикулярності філософсько-правової парадигми ідентифікації останнього, що неодмінно детермінує виникнення численних дефектів у процесі операціоналізації цього явища, а отже, мінімізує ефективність заходів соціально-правової резистенції його деструктивним проявам.

Метою цієї статті є висвітлення субсистемної онтологічної компоненти філософсько-правового підходу до аналізу феномену корупції у сучасному соціально-правовому бутті. У контексті заданої мети намагатимемось визначити сутність, зміст та особливості онтологічного виміру корупції на мікросоціальному рівні.

Окремі аспекти проблематики філософсько-правового онтогенезу корупції знайшли своє відображення у роботах таких науковців: М. І. Мельника, Є. В. Невмержицького, О. М. Охотнікової, В. Д. Лаптеакру, В. І. Добренькова, Н. Р. Ісправнікової, А. Л. Золкіна, І. В. Годунова, В. Д. Андрианова, Г. А. Сатарова, Р. Ш. Шегабудінова, Л. В. Багрія-Шахматова, Д. В. Мірошніченка, Б. В. Волженкіна. Втім, аналіз сучасного стану доктринальної парадигми висвітлення цього аспекту корупційної компоненти соціально-правового буття дає підстави для висновку щодо відсутності консолідованого, системно-структурованого, а отже, продуктивного дослідження філософсько-правового виміру корупції, що, у свою чергу, зумовлює неповноту існуючого концепту ідентифікації цього поліморфного явища. Практиологічно цінністю філософсько-правового підходу до аналізу корупції виступає інтегративна сутність останнього, що відтак дає підстави інтерпретувати результати даного аспекту дослідження як системотворчі у процесі етимологічної та функціональної консолідації сутнісних проявів цього явища. Саме філософсько-правова парадигма доктринальних досліджень покликана оптимізувати науково-дослідну діяльність у площині вивчення корупції як соціального явища за рахунок мінімізації деструктивно-конфронтаційних тенденцій, викликаних гіпертрофованою широтою спектру інтерпретації базових положень досліджуваного

феномену, шляхом формування універсального методолого-термінологічного концепту висвітлення останніх.

Основа системи філософсько-правового підходу до вивчення корупції складається з онтологічної, гносеологічної, деонтологічної, аксіологічної та праксіологічної компонент, кожна з яких за рахунок властивого їй інструментарію дозволяє інтерпретувати явище корупції під особливим кутом, розширюючи при цьому спектр характеристик останнього, врахування котрих є незамінним як у науково-теоретичній, так і у практично-прикладній протидії корупції.

Онтологія — (лат. *ontologia* від дав.-гр. *ὄντος* — суще, те, що існує, і грец. *λόγος* — учення, наука) — це вчення про буття, розділ філософії, у якому з'ясовуються фундаментальні проблеми існування, розвитку сутнісного, найважливішого. Зважаючи на відсутність єдиного тлумачення поняття “онтологія” у філософії, з метою цього дослідження пропонуємо під онтологічним аспектом дослідження корупції розуміти систему заходів, спрямованих на визначення місця та значення корупційного епіфеномену в об'єктивній соціально-правовій дійсності за рахунок системної репрезентації наслідків інфільтрації корупційних проявів у це середовище та їх подальшого взаємовпливу.

Таким чином, фундаментального значення у ході онтологічної інтерпретації корупції є аналіз варіативних трансформацій, детермінованих корупціалізацією соціально-правової, економічної, політичної сфер соціального співжиття. Консолідація деструктивних видозмін характеристик цих соціальних сфер уможливить повномасштабне сприйняття істинної функціональної сутності досліджуваного нами явища, дозволить виокремити визначальні індикатори корупційної активності у цих соціальних кластерах, а отже, водночас виконуватиме декілька функцій: індикативно-гносеологічну, предикативну та превентивну.

У наукових роботах вітчизняних та закордонних учених-правознавців, які досліджували явище корупції, найчастіше підлягають екстракції політико-правові, соціальні, економічні, морально-психологічні наслідки її впливу. Партикулярно висвітленню негативного впливу корупції на різноматні сфери суспільства присвячено наукові праці Д. Г. Заброди, О. Г. Кальмана, М. І. Мельника, Є. В. Невмержицького, О. Я. Прохоренка, С. С. Рогульського та інших.

Зважаючи на транснаціональний характер корупції як явища, апріорі репрезентації сутності та проявів інституту “соціальної ціни” цього деструктивного феномену, слід здійснити умовну сепарацію континіуму корупційно-детермінованих метаморфоз соціального середовища, послуговуючись критерієм їх територіально-політичної дислокації, виділяючи за результатами цієї диференціації такі сегменти корупційних наслідків:

— *внутрішньодержавні* — деструкції зазнають процеси ендогенного (щодо конкретної політико-територіальної організації публічної влади) типу, при чому вплив на транснаціональні політичні, економічні та інші соціальні процеси повністю відсутній, або ж мінімальний;

— *транснаціональні* — наслідки корупціалізації публічно-владного алгоритму, які істотним чином впливають на зовнішньополітичне становище держави, зумовлюючи негативну трансформацію її атрибутивних характеристик.

До першої з виокремлених нами компонент соціальних трансформацій корупційного типу слід віднести:

— *викривлення мети соціально-економічних реформ*. Представник американської школи дослідження корупції С. Роуз-Акерман відзначає, що інтенсифікація корупційної активності, зазвичай, збігається у часі з процесами соціально-економічних та правових реформ, які проводяться владою, а тимчасовий стан аномії, що виникає внаслідок таких процесів зумовлює складність виявлення правопорушень, а отже, можна стверджувати, що корупція та реформи йдуть пліч-о-пліч [1, р. 215]. Як відомо, будь-яка соціальна реформа — це своєрідна відмова від усталеної на цей момент моделі організації суспільства на користь потенційно-

ефективнішого, прогресивнішого концепту вирішення певних соціальних завдань. Продуктування зазначеної інверсивної методики, як і засобів для її реалізації зазвичай, забезпечується ініціаторами згаданих реформ, що і приховує корупційну пастку. Буденною в умовах сьогодення є, на наш погляд, практика лобювання можновладцями власних фінансових, підприємницьких чи інших матеріальних інтересів, що загрожує не лише докорінною видозміною соціального алгоритму в певній сфері, але й потенційним колапсом усієї системи у разі, якщо інтегрована модель виявиться “нежиттєздатною”. Зважаючи на наведені аргументи, будь-яка трансформація соціально-економічного ладу, що не була піддана усесторонньому науково-практичному аналізу, — потенційне середовище для корупційних зловживань, які призводять до підвищення рівня латентності корупційних правопорушень, вчинюваних у період організаційного дисбалансу, утворюють середовище для промудрації індивідуальних інтересів можновладців у політичну площину з метою їх подальшої сатисфакції за рахунок державних активів тощо;

— *соціальну дестабілізацію*. “Корупція, спотворюючи суспільні відносини, порушує нормальний порядок речей у суспільстві, починаючи із порушення службового обов’язку” [2]. Соціальна система оптимізує ефективність власного функціонування за рахунок спеціалізації окремих її ланок, пропорційної диференціації повноважень та функціонування інституту перманентного контролю, котрі у своїй єдності повинні забезпечувати мінімізацію трансакційних витрат, пов’язаних з реалізацією конкретного соціального завдання. Корупція як фактор дисгармонізації соціальних процесів нейтралізує засаду паритетності, яка є визначальною у контексті забезпечення оптимального функціонування всіх ланок державного апарату, призводить до надмірної концентрації владних повноважень у сфері відання окремих з них, що суперечить концепції “стримувань і противаг”, призводячи до ще більших зловживань. На соціально-побутовому мікрорівні, корупція призводить до непропорційної стратифікації суспільства за майновим цензом, що з часом викликає ефект соціального обурення, проявами котрого можуть виступати підвищення рівня злочинності, різноманітні заходи соціального спротиву (пікети, демонстрації, соціальні заворушення тощо), зневіра в ефективності державної влади. “За даними статистики та соціальних досліджень, бідні та убогі в нашій країні становлять приблизно 70 % усього населення” [3]. Методом логічно-індуктивного аналізу приходимо до висновку про те, що корупція, досягаючи біфуркаційного рівня власного розвитку, призводить до краху тієї системи, в межах котрої існують її прояви, а отже, корупцію можна ідентифікувати як явище соціально-економічної деструкції;

— *мінімізацію та криміналізацію економіки, фінансову дегенерацію держави, порушення засад ринкової самоорганізації*. Оскільки, як уже зазначалось, корупція — форма субстиювання формальних, легітимних алгоритмів взаємодії з державно-владними інституціями альтернативним, подекуди оптимальнішим методом нелегітимної кооперації з окремими державними службовцями на засадах комерціалізації адміністративно-розпорядчої діяльності, очевидним видається той факт, що внаслідок гіпертрофії частки недокументованих (корупційних) схем відбувається мінімізація загальнооблікової фіскально-консолідаційної спроможності, що в подальшому призводить до дефіцитності державного бюджету. Зростання тіньової частини сектора підприємницької діяльності одночасно унеможливує реалізацію функції державного контролю за діяльністю її партисипаторів, призводячи до неконтрольованості господарської діяльності, а це, як відомо, ключова запорука нехтування державними стандартами якості продуктованих суб’єктами господарської діяльності товарів та послуг. Корупція здійснює істотний вплив і на механізми ринкової економіки, корелюючи ринкову кон’юнктуру за рахунок нейтралізації конкурентних базисів вартісної ідентифікації. Така ситуація детермінується потенційною спроможністю окремих учасників конкурентного середовища до вступу в корупційні взаємодії з уповноваженими представниками державної влади з метою

одержання комплексу преференцій у тендерних та приватизаційних процедурах, мінімізації конкурентного тиску з боку інших учасників ринку шляхом неправомірного створення перешкод у процесі інтеграції останніх у ринкове середовище та у контексті їх подальшого господарського функціонування за рахунок корупційного використання адміністративного ресурсу. Утворене внаслідок названих процедур монополізоване становище окремих суб'єктів господарської діяльності, особливо у сфері виробництва високоліквідної продукції, має наслідком численні зловживання останніми набутим становищем, що проявляється у дисбалансі системи “якість-ціна продукції”;

— *аберація політичного дискурсу*. У внутрішньополітичному континіумі корупція як фактор відхилення від легітимної конкурсної моделі заміщення вакантних посад у системі державної служби призводить до видозміни автентичного векторів трансуб'єктивізації публічної влади. Оскільки населення держави виступає першоджерелом політичної влади, котру останнє за допомогою виборчих процедур делегує спеціально-створеним органам, непотичний підвид корупційних відносин (вид корупції, що охоплює комплекс дій, спрямованих на нівеляцію офіційно встановлених прелімінаційних заходів відбору кандидатів на заміщення вакантних посад у державному апараті; визначальним критерієм придатності особи до провадження державної служби замість ділових та особистих якостей виступає матеріальний ценз кандидата) реструктурує цю модель політичної колаборації, внаслідок чого нехтується автентична воля первинного носія політичної влади. Субституція інтересів народу, які знаходять прояв у інтересах державної служби, меркантильними інтересами службових осіб (корупціонерів) становить фундаментальну сутність корупційних деліктів, призводячи до видозміни політичної моделі соціальної організації;

— *соціально-правова стагнація*. Як зазначає А. І. Долгова: “У випадку корумпованості державних службовців, а тим більше масштабної, громадяни держави втрачають свій державний апарат, він служить у цьому випадку не платникам податків, а інтересам тих, хто його у них “перекупив” [4]. Стереотипізація корупціогенних владних процедур нейтралізує потенційні новації, внесення котрих покликане підвищити ефективність та оптимізувати функціонування державного апарату, а отже корупція — явище, що зумовлює стагнацію державного апарату, визначальна причина сповільнення соціально-правового поступу держави;

— *видозміна соціального архетипу*. Ідеальну модель соціальних відносин у межах державного утворення у теорії права прийнято називати станом “законності”. Законність — це характеристика політико-територіального утворення, у межах котрого усі без винятку учасники суспільних відносин дотримуються букви та духу закону. Лише режим законності забезпечує практичну реалізацію такої демократичної цінності, як правопорядок, генералізуючи значення непорушності прав і свобод та оптимального задоволення інтересів кожного громадянина. Для підтримання правопорядку у будь-якій державі, об'єктивно є потреба в ідентифікації спектру дій, які нівелюють формально-визначені загальнообов'язкові правила поведінки та тягнуть за собою застосування до деліквентів передбачених законами заходів правової репресії. Незважаючи на формальну протиправність корупційних діянь, соціальна перцепція останніх і досі зберігає характеристику аморфності, внаслідок чого соціальна негативізація цього явища не виступає прерогативою сучасного українського суспільства. Обставина домінантної апатичності до корупційної проблематики викликає стереотипізацію корупційної поведінки у континіумі прийнятих біхевіористичних моделей та поступово породжує негативну трансформацію соціального архетипу (надсвідомого консолідованого психоемоційного імперативу, що історично формується у макросоціальних організаціях як система індикаторів про соціальності та асоціальності певних феноменів), що потенційно може призвести до легалізації корупції на загальнодержавному офіційному рівні;

— *негативні морально-психологічні тенденції*. Морально-психологічні наслідки корупції проявляються у тому, що цей феномен виступає потужним фактором деморалізації суспільства, деформації психології індивідів та соціальних груп, призводить до девальвації моральних цінностей суспільства, реструктурує мотиваційне тло функціонування державних службовців. Корупція призводить до зневіри громадян у реальній функціональності держави у площині захисту їх інтересів, відтак державний апарат сприймається лише як комерційна структура, що функціонує за принципом “правий той, у кого більше грошей”.

Комплексність впливу корупції на соціально-правові, політичні та економічні процеси проявляється не лише на державному, але й на транснаціональному рівні. Наслідками корупції у цій площині виступають:

— *погіршення політичного амплуа держави на міжнародній арені*. Оскільки корупція — явище негативне, в ідеальному варіанті його рівень повинен перебувати в обернено пропорційній залежності зі ступенем ефективності державної влади. Високий рівень корупції свідчить про практичну нездатність держави забезпечити реалізацію обраного нею політичного вектора, вказує на безконтрольність соціально-економічних процесів, репрезентує домінанту тіньового сектора економіки над офіційним сегментом останньої. Узагальнюючи наведені факти, можна стверджувати, що корупція — ключовий фактор негативізації держави у міжнародному політичному просторі, своєрідна передумова економічної сепарації та визначальна причина більшості дипломатичних колапсів, які у своїй єдності призводять до перманентної згальносоціальної, економічної та політичної стагнації держави;

— *зниження інвестиційної привабливості національних об'єктів інвестування*. Як зазначає М. Н. Крейніна: “Для залучення інвестиційних ресурсів підприємство повинно відповідати ряду характеристик, тобто бути інвестиційно привабливим. Формування інвестиційної привабливості підприємства необхідне для забезпечення конкурентоспроможності продукції і підвищення її якості; структурної перебудови виробництва; створення необхідної сировинної бази для ефективного функціонування підприємств; вирішення соціальних проблем: інвестиції необхідні для забезпечення ефективного функціонування підприємств, їхнього стабільного стану, й у зв'язку з цим вони використовуються для досягнення подальшого розширення і розвитку виробництва; відновлення основних виробничих фондів; підвищення технічного рівня праці і виробництва та ін.” [5]. Для мікроекономічного рівня господарської діяльності оптимальною видається методика ідентифікації інвестиційної привабливості підприємства, запропонована А. П. Гайдуцьким: “... інвестиційна привабливість підприємства — це його інтегральна характеристика як об'єкта майбутнього інвестування з позиції перспектив розвитку (динаміки обсягів продажу, конкурентоспроможності продукції), ефективності використання ресурсів і активів, їхньої ліквідності, стану платоспроможності і фінансової стійкості, а також низки неформалізованих показників (професійні здібності керівництва, галузева та регіональна приналежність підприємства, стадія життєвого циклу, добросовісність підприємства як партнера)”[6]. Екстраполяція наведеної методики визначення інвестиційної привабливості об'єктів у мікросоціальному вимірі на загальнодержавний рівень дає підстави для такого висновку: оскільки комплекс корупційних видатків збільшує загальний обсяг фінансових втрат інвестора, зменшуючи при цьому загальний обсяг прямих інвестицій у об'єкт інвестування, на загальнодержавному рівні наведена ситуація проявляється у формі різкого скорочення валового обсягу іноземних інвестицій у економіку держави, призводить до ускладнення міжнародної господарської кооперації за участю представників національної економіки. Так, зокрема М. Соколовський у своїх дослідженнях зазначає: “Дослідження фахівців Світового банку свідчать про те, що корупція значно зменшує обсяги внутрішніх та зовнішніх інвестицій. Розглядаючи корупцію як своєрідний додатковий “податок” на бізнес, вони вважають, що кожне збільшення

ставки цього “податку” на один відсоток скорочує приплив прямих інвестицій у країну на п’ять відсотків” [7];

— *спотворення добросовісної конкуренції між учасниками міжнародно-економічної взаємодії*. Негативні прояви корупційного впливу прослідковуються і в межах міжнародного ринкового середовища, набуваючи форми фактора дестабілізації засад конкурентної взаємодії учасників світового ринку. Дисонанс усталеної ділової практики у частині методів налаштування вигідної комерційної взаємодії, спектр котрих подекуди охоплює підкуп уповноважених на вирішення питань щодо акцепту комерційних пропозицій посадових осіб, досить часто призводить до диспаритетності суб’єктів господарювання, відмінних за критерієм резидентності. “Корупція наносить багатомільярдні збитки міжнародній торгівлі, американські фірми-експортери стверджують, що вони часто програють вигідні контракти через те, що згідно із законом не мають права платити хабарі закордонним чиновникам. Натомість, в більшості країн ОБСЄ дача хабарів іноземним партнерам не заборонялася, більше того, суми недокументованих платежів могли бути списані з доходу при сплаті податків. Наприклад, у німецьких корпораціях такі витрати становили близько 5,6 млрд. дол. у рік [8]. Ситуація змінилася тільки в кінці 1997 р., коли країни-учасники ОБСЄ підписали “Конвенцію про боротьбу з дачею хабарів іноземним державним посадовим особам при здійсненні міжнародних ділових операцій” [9]. Незважаючи на очевидну протиправність та формальну заборону корупційних дій, вчинюваних деякими суб’єктами зовнішньоекономічної діяльності з метою набуття статусу контрагентів у комерційно вигідних для них торговельних правовідносинах, корупційна практика й надалі залишається одним з найефективніших методів лоялізації іноземних партнерів та широко використовується у міжнародній діловій практиці, що, у свою чергу, призводить до витіснення “законослухняних” суб’єктів господарювання з ринкового середовища, наслідком чого є істотне погіршення загальноринкової кон’юнктури.

Підводячи підсумки проведеного аналізу феномену корупції, слід зазначити, що, незважаючи на твердження про нездоланність корупційної компоненти соціально-правового буття в умовах стратифікованого суспільства, безспірним залишається факт необхідності мінімізації її впливу на соціально-правові, економічні та політичні процеси. Практичне досягнення наведеної мети перебуває у нерозривному взаємозв’язку з формуванням чіткого, системного, мультиаспектного уявлення про суть, прояви та наслідки існування такого феномену. Зважаючи на вузьку предметну спеціалізацію та зумовлену нею часткову флуктуацію результатів доктринального продукування окремих галузей правової науки, есенційного значення набуває завдання з виявлення аглютинаційного елемента, який забезпечив би консолідацію та впорядкування окремих ланок дослідження корупційного феномену. Таким елементом, на думку автора, виступає виключно філософсько-правовий підхід операціоналізації корупційного феномену, який за допомогою засобів формальної логіки уможливить усестороннє відображення властивостей цього явища через призму інститутів правової науки. Відсутність у сучасній вітчизняній правовій доктрині систематизованого філософсько-правового дослідження епісоціального феномену корупції створює істотну перешкоду у процесі формування функціональної, послідовної, а отже, й ефективної системи протидії цьому явищу, виступаючи фундаментальною проблемою, невідкладне вирішення котрої повинно інтерпретуватись як пріоритетне завдання усієї правової науки.

Список використаних джерел

1. *Rose-Ackerman, S.* Corruption: a study in political economy [Text] / Susan Rose-Ackerman. — N.Y. : Academic Press, 1978. — 615 p.
2. *Астафьев, Л. В.* К вопросу о понятии коррупции [Текст] / Л. В. Астафьев // Коррупция в России: состояние и проблемы : материалы науч.-практ. конф. (26–27 марта 1996 р.). — М. : Московский институт МВД России, 1996. — С. 199–200.

3. *Симоненко, В.* Бідність, зубожіння, здичавіння?! [Електронний ресурс] / Валентин Симоненко // Дзеркало тижня. — 2003. — № 40. — 18 жовтня. — URL : http://dt.ua/ECONOMICS/bidnist,_zubozhinnya,_zdichavinnya-36616.html.
4. *Долгова, А. И.* Определение коррупции и законодательства о борьбе с ней [Текст] / А. И. Долгова // Коррупция и борьба с ней. — М. : Российская криминологическая ассоциация, 2000. — С. 3–26.
5. *Крейнина, М. Н.* Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности акционерных обществ в промышленности, строительстве и торговле [Текст] / М. Н. Крейнина. — М. : Дело и Сервис, 1994. — 256 с.
6. *Гайдучський, А. П.* Оцінка інвестиційної привабливості економіки [Текст] / А. П. Гайдучський // Економіка і прогнозування. — 2004. — № 3. — С. 119–128.
7. *Соколовский, М.* Коррупция шагает по планете ... [Электронный ресурс] / Михаил Соколовский // Зеркало недели. — 1997. — № 32. — 9 августа. — URL : http://zn.ua/LAW/korruptsiya_shagaet_po_planete-7993.html.
8. Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію. — К. : Школяр, 1999. — 386 с.
9. Convention on combating bribery of foreign public officials in international business transactions. July 16, 1998 [Electronic Resource] Federation of American Scientists. — URL : http://www.fas.org/irp/congress/1998_rpt/e105-19.htm.

*Рекомендовано до друку кафедрою конституційного,
адміністративного та міжнародного права
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 2 від 10 вересня 2012 року)*

Надійшла до редакції 08.10.2012

Кисиль Р.–В. В. Онтологический аспект феномена коррупции как объекта философско-правового анализа

Изложены обобщения относительно философско-правовой оценки проявлений коррупции, ее актуальных тенденций, которые проявляются на данном этапе государственного строения, рассмотрены вопросы социально-экономических последствий коррупции в онтологическом ракурсе.

Ключевые слова: *коррупция, проявления коррупции, противодействие, онтологический аспект, профилактика.*

Kisil, R.–V. V. Ontological Aspect of Corruption Phenomenon as an Object of Philosophical and Legal Analysis

In this article the generalizations on historical estimates of corruption, trends that represent modern state of legal sphere, addresses the social and economic consequences of corruption in society has been analysed and the basic direction of counteraction to this negative phenomenon were underlined.

Keywords: *corruption, the appearance, counteraction, ontological aspect, prophylaxis.*

